

אתר תנועת אריאל – מאגר הפעולות והצ'ופרים

לפני שני דורות, איימה אחת האומות למחות את היהודים מעל פני האדמה. חג הפורים מחזיר אותנו אל הפעם הראשונה בהיסטוריה בה רצח-עם שכזה תוכנן כנגדנו – לפני כ-2,300 שנים.

בפורים אנו חוגגים את הצלתם של היהודים ממיזמתו של המן - קצין רב דרג באימפריה הפרסית ויועץ למלך אחשוורוש. כעסו של המן על היהודים התעורר בשל סירובו של יהודי אחד – מרדכי – להשתחוות לפניו, כשהוא חולף על פניו. במקום לחפש דרך להתחשב עם מרדכי לבדו על העלבון, המן חיפש כיצד לנקום בכל עמו של מרדכי. הוא ביקש, וקיבל, מהמלך אחשוורוש אישור לפעול נגד היהודים כרצונו. המן לקח את האישור ורץ על זה - הוא זמם תוכנית שתמחה כל יהודי שחי באימפריה, ביום רוי-ד' אחד.

בפעולה מלאה סמליות, המן הטיל גורל כדי לבחור את היום בו הוא ועבדיו הנרצעים ישמידו את היהודים. המסר של המן, בכך שהוא הפקיד את יום השמדת היהודים לגמרי בידי המזל, היה ברור: היהודים, שמאמינים בהשגחה של א-ל רחום וחנון, ישות אותה הם הכתירו בתור מלך העולם – יימסרו לגחמותיו של הגורל העיוור. השלכת קוביות סתמית תהיה הכלי שיחתום את קיצם, בעוד שאלוקיהם יעמוד חסר אונים בצד.

מיזמתו של המן הגיעה בנקודה קריטית בהיסטוריה. במבט רחב יותר, הפרובוקציה של המן הייתה מבחן, שבא לבדוק אם השפעת האלוקים תהיה עדיין ניכרת, עם סופה של תקופת התנ"ך. הוא בדק אם אלוקים עדיין רלוונטי בתקופה חדשה ושונה מאוד – תקופה שבה ניסים כבר אינם שולטים ברמה, תקופה שאנחנו יכולים לכנות "רגילה".

אירועי הפורים התרחשו בדמדומי תקופת התנ"ך. אחרוני הנביאים כבר השמיעו את דבריהם, ואיתם באה לפתע אל סופה תקופה שבה ניסים גלויים היו משנים לעיתים את מהלך ההיסטוריה באופן דרמטי. בשלב מוקדם יותר בהיסטוריה - כשבני ישראל יצאו ממצרים - מכות משמים ניחתו על המצרים; הים נבקע כדי לאפשר לעם לחצותו; מן ירד כדי להזינם במדבר; עמוד אש הנחה אותם בדרכם... אבל כעת, התקופה הזאת באה אל קיצה – לא עוד נביאים; לא עוד ניסים גלויים. בעידן חדש זה תעמוד בפני האנושות שאלה קשה. האם, בעולם שבו המעורבות האלוקית הגלויה והתקשורת הנבואית כבר לא קיימות, אלוקים עדיין רלוונטי?

בהקשר הזה, היה בהשלכת הקוביות של המן אלמנט מפחיד במיוחד. כשאלוקים נמצא רק ברקע והניסים אינם מצויים, האם ישנה דרך משמעותית בה יוכל רצון האלוקים להמשיך ולשלוט בעולם?

צירופי מקרים?

בסופו של דבר, היהודים ניצלו ממיזמתו של המן – אבל, באופן מכוון, הם ניצלו בדרך לא ניסית. ברצף העלילה של פורים, התרחשויות אקראיות נקשרו זו בזו, עד לתוצאה הבלתי צפויה. כל אירוע בפני עצמו יכול להיראות כמו 'פוקס' מוצלח, אבל כשמסתכלים על כולם ביחד, האם עדיין ניתן לראות בהם מארג אקראי של צירופי מקרים?

במקרה יצא שהמלך חיסל את המלכה הראשונה שלו – ובמקרה הוא לקח במקומה את אסתר, נערה שבמקרה הייתה יהודייה. מרדכי, דודה של אסתר, שמע במקרה כיצד זוממים להתנקש במלך, וסיכל את המזימה. רק במקרה לא תיגמלו אותו מייד על מעשהו. לילה אחד, המן החליט לגשת אל המלך כדי לקבל אישור לתלות את מרדכי. במקרה, באותו לילה, המלך סבל מנדודי שינה ולא הצליח להירדם. הוא ביקש את ספר הזיכרונות המלכותי כדי לקרוא בו – ובמקרה הספר נפתח בעמוד שתיעד את גילוי הנאמנות של מרדכי, שנשכח כבר מזמן.

כל המקרים הנפרדים האלה נקשרים יחד כדי להציל את מרדכי – ובסופו של דבר את כל היהודים – מהמוות המתקרב.

כשאלוקים נסתר

מגילת אסתר – הספר המתאר את נס חג הפורים – היא הספר היחיד בתנ"ך ששם האלוקים אינו מוזכר בו כלל. נשמע מוזר שספר שלם בתנ"ך אינו מזכיר את שם האלוקים - אחרי הכל, אם התנ"ך לא עוסק באלוקים, אז במה הוא עוסק? אבל זאת בדיוק הנקודה. המסר של מגילת אסתר הוא שאלוקים כאן אפילו כשנראה שהוא לא. נוכחות האל בהיסטוריה אינה מורגשת רק כשהים נבקע לשניים או כשאש משמים יורדת על פסגת ההר לעיני העם כולו. הזיקוקים האלה נחמדים, אבל הם לא הדבר החשוב ביותר בהשפעה האלוקית על העולם. אלוקים נוכח בהפעלה היומיומית של החיים וגם של ההיסטוריה.

רצון הא-ל אינו בא לידי ביטוי אך ורק בהפרת חוקי הטבע, להיפך, עצם פעולתם של חוקי טבע אלה, הוא גילוי אלוקי. בכל פעם שגוף נופל מצטרף לחוק הריבועי ההפוך של כוח המשיכה; בכל פעם שמולקולות מתפזרות בחלל בהתאמה לחוק השני של התרמודינאמיקה; בכל פעם שמים זורמים במורד הנהר – בכל פעם שדברים כאלה קורים, רצון האלוקים מתבצע בעולם. וכך גם בהיסטוריה. אלוקים אינו מתגלה בהיסטוריה רק כשמכות עצומות משחררות עבדים ממצרים; טביעת אצבעותיו הרבה יותר עדינה. הוא יכול להתגלות באופן מסתורי, בדרכים הקטנות ביותר והכי פחות בולטות.

צ'כוב אמר פעם שאם רובה נחגר מעל לגלימה במערכה הראשונה במחזה, עדיף שישתמשו בו עוד לפני המערכה השלישית. מחזאי טוב ניכר בכך ששום מרכיב בעלילה אינו מיותר. בסופו של דבר, כל דבר בא לידי שימוש. והדבר נכון גם לגבי המחזאי הגדול בשמים. כל מה שאנחנו בני האדם עושים, "בא לידי שימוש" בהצגה שכולנו מכנים חיים. אבל לא בהכרח בתסריט שאנחנו דמיינו, או תכנונו.

אחשוורוש שואל את המן מה לעשות לאדם שהמלך חפץ ביקרו. המן, שחשב שהמלך רוצה לכבד אותו, מציע לערוך מפגן מלכותי. האם העצה הזאת יצאה לפועל? בהחלט. אבל היא משמשת לכבד את מרדכי, ולא את המן. המן בונה גרדום לתלות עליו את מרדכי. האם הוא בא לידי שימוש? בהחלט. רק שלא כמו שהמן דמיין. הוא עצמו נתלה על העץ שהכין. כולנו צריכים לבחור. הבחירה נתונה כולה בידינו - כך אנו זורקים את קוביות הגורל בחיינו. אבל מה שקורה אחרי זריקת הגורל כבר לא בידינו. אחד המסרים של פורים הוא שאלוקים נמצא בסביבה הקרובה, אפילו כשהוא נשאר מאחורי הקלעים. בלי תרועות ניסים, במרווח שבין הבחירה האנושית לתוצאה הסופית, למלך העולם עדיין יש מילה.